

DLA doktori értekezés tézisei

Szalai András

Pribautkák Igor Stravinsky orosz korszakában

Témavezető: Kovács Sándor (PhD)

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2023

I. A kutatás előzményei

Igor Stravinsky életműve korántsem tartozik a XX. századi zenetörténet feldolgozatlan anyagai közé, különösen orosz korszakát tekintve, azonban a dal műfajában komponált alkotásai már jóval kevesebb figyelmet kapnak. Ez a kör tovább szűkíthető olyan dalok esetében, amelyek tematikus összefüggéseik alapján egy tőről fakadnak és a zeneszerző által önálló műfajt teremtenek.

Az orosz népi mondókák, a pribautkák vokális feldolgozásainak jellemzőit Bartók Béla az elsők között próbálja meghatározni *A parasztzene hatása az újabb műzenére* című írásában. Bartókot Stravinsky *Pribautki* című dalsorozatában elsősorban az énekszólam tonális és a hangszeres kíséret atonális jellegének ütköztetése foglalkoztatja, továbbá vizsgálja a dallamok népzenei eredetét, illetve a *La Sacre du printemps* zenei nyelvezetének hatását annak közvetlen környezetében. Gondolatai kutatásaim kiindulópontját jelentették, hogy azokat az összes pribautka feldolgozásán keresztül elemezzem és összefüggéseiben lássam.

Stravinsky önéletrajzi írásában és Robert Crafttal folytatott beszélgetéseiben néhány közvetett választ ad Bartók felvetéseire. Eric Walter White összefoglalja Stravinsky nyilatkozatait az egyes dalokat illetően, de részletes elemzésre, folyamatábrázolásra nem törekszik. A legtöbb írás, tanulmány a vokális művek elemzésének különböző szegmenseire támaszkodik. Borisz Aszafjev elsősorban az orosz hagyományok talaján ábrázolja a műveket, míg Peter C. van der Toorn vagy Arthur Berger sajátos zeneelméleti analízisnek veti alá őket. Marina Lupishko, illetve Peter C. van der Toorn és John McGinness tanulmányai kizárólag Stravinsky prozódiai megoldásaival foglalkozik. Egyedül Richard Taruskin nagymonográfiája tartalmaz mindenre kiterjedő elemzést, azonban általam eltérő szempontok szerint tematizálja a műveket.

II. Források

Kutatásaim iránytűjét és dolgozatom elsődleges forrásait Richard Taruskin, Stravinsky orosz korszakának alkotásait feldolgozó és azokat az orosz hagyományokkal

összehasonlító monográfiája jelentette. Emellett Stravinsky kiadott műveire, önéletrajzi írására, valamint kompozícióival, gondolkodásával kapcsolatos nyilatkozataira, előadásaira támaszkodtam. Másodlagos forrásként használtam XX. századi zeneelmélettel, illetve orosz zenével és néprajzzal foglalkozó írásokat, értekezéseket. Stravinsky műveinek feldolgozásához Papp Márta, Somfai László és Wilhelm András egy-egy tanulmánya különösen nagy segítséget nyújtott.

III. Módszer

Dolgozatom elsősorban elemző, összehasonlító jellegű. Az egyes vokális kompozíciók keletkezéstörténeti, belső-formai és tartalmi, valamint néprajzi feltérképezésén túl elsődleges célom volt a pribautka-feldolgozások – e sajátos, Stravinsky által teremtett műfaj – alakulásának bemutatása, továbbá az oly sokrétű és váltakozó szerzői inspiráció ábrázolása. A darabok bemutatásának kronológiai sorrendjét nem csak az egyszerűség kedvéért választottam. A zeneszerző műhelyéből a felvetett problémák egymásból következő megoldásai szintén

időrendben követik egymást, így elsősorban ez az, ami dolgozatomban szerkezetét meghatározta.

Elemzéseim könnyebb érthetősége érdekében a legtöbb alkalommal Stravinsky saját kottapéldáit használtam, illetve számos kiemelendő részlet esetében szerzői idézeteket helyeztem el.

IV. Eredmények

Stravinsky pribautka-feldolgozásai két színpadi mű, a *Renard* és a *Les Noces* szöveges, gyakran zenei anyagának következményei. Azonban a kompozíciós módszerek tervezettségén keresztül tematikus viszonyok láncolatát lehet felfedezni. Kutatásaim eredményeként megállapítható, hogy olyan anyagokról van szó, amelyek szoros összefüggésben vannak egymással, de mindig más arcukat mutatják, ha Stravinsky új relációba helyezi őket. Éppen ebben rejlik a műfajteremtés mozzanata. A művek között szerepel hasonló mondókák különböző feldolgozásaiból kialakított ciklus, de egymásból zeneileg következő tételek sorozata is, továbbá a dalok tökéletes összevarrásából létrehozott színpadi alkotás. Találunk

példát orosz népi hangszerek vagy az orosz népi többszólamúság által inspirált anyagokra, de ugyanúgy néprajzi vagy pedagógiai ihlettségű művekre. A vizsgált alkotói periódus a korábbi technikákat összegző, szintézisreemtő dalciklussal zár.

Dolgozatom legfőbb célja, hogy a dallam és kíséret kialakításán keresztül mutassa be a dal műfajának formaalkotó sajátosságait egy különlegesnek mondható környezetben, a pribautkák világában. Bizonyítékát adom, hogy a *La Sacre du printemps* markáns zenei nyelvezetének van közvetlen folytatása és hatással bír a soron következő művekre. Illetve, hogy az orosz folklór nyelvi játékaik mennyi közös tulajdonságot mutatnak a *Sacre* ismétlődő, permutálódó motívumaival. A kromatikusan körülíró kíséret, az acciaccaturák alkalmazása, az azonos hangköz-struktúrákból vagy harmóniatömbökből felépített ostinatók, a párhuzamos szólammenetek és a torlasztott hangkészletek, valamint az azokból kialakított harmóniák, a hangsúlyeltolások, mind olyan jellegzetességek, amelyek valamilyen módon átalakulva a pribautka-feldolgozásokban is érvényre jutnak.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Disszertációm témájának kutatási fázisa közben több olyan koncertet is adtam, ahol Stravinsky eredeti cimbalomműveit játszottam. Továbbá rendszeresen szólaltattam meg olyan régizenei alkotásokat, amelyek ugyan nem eredeti cimbalomművek, de Rác Aladár repertoárjában szerepeltek, átírásukat pedig Stravinsky ötletei inspirálták. Doktori koncertem műsorának egy része is ez utóbbi mintát követi.